

RÉGI MAGYAR MEGFIGYELÉSEK.

340. Fehér és fekete farkasok. Erdélyből Nemes Torda Vármegyében már 1821-ben két különös fajta farkasokat vettek észre, melyek közül egyik tsupa fekete, a' másik tsupa fehér volt. 1822-ben a feketét agyon lötték, de hihető, hogy ezen farkasoknak kölykei közül kettő megfogattatott, és Mélt. Gróf Betlehem József udvarában tartatnak, melyek közül a' nyöstény egészen fekete, de olly vad, hogy nem reménylik, hogy tsak annyira is meg lehessen szelidíteni, mint a' közönséges farkas kölykeket. De, noha, a' mint említettük, egy fekete farkast agyon löttek, még most is látnak egy fekete, és egy fehér farkast kóborolni. Ezek honnan szakadhattak ide, azt nem tudhatni, de az bizonyos, hogy az előtt efféle farkasok Erdélyben nem láttattak: sőt Kant is az ő *Physica-Geographiájában*, tsak egy illy fekete farkasról télesen emlékezetet, és azt Szittyai farkasnak nevezi. (Hazai 's külföldi Tudósítások 1823. Első félesztendő 202. l.)

341. Elefánt-csont Nagy-Váradról. Budára, az oda való Akadémiának Inspektora, Affolter Péter Úr, rendkívül való nagyságú tsontot hozott Nagy-Váradról, mely-is ezen város táján ásatott-ki a földből, és Elefánt tsontjának tartatik. — Efféle tsontok már többször-is találtattak nem tsak Magyar Országonn, hanem más, még pedig ennél sokkal hidegebb tartományokbann-is. A tudatlanság azokat közönségesen Óriások tsontjagyanánt tsudálja. (Magyar Hirmondó 1782. évfolyam 744. l.)

342. Márvány Nagybánya vidékén. Nagy-Bányáról azt írják, hogy ott szomszéd falubann Fernezejenn, igen szép márvány találtatott; melynek nagyobb része fehéj, és kék virágokkal vagyon meg-tarkázva. (M. Hirmondó 1780. 18. l.)

343. A szöblt a fagyástól megmenteni. Sz. Városról 15-dik Májusban így írnak: Országunknak nagyobb részében, különösen pedig Hunyad vármegyében, Máj. 10-dikén,

a' szüretnek nagyobb része meg-esett. Egy kemény hó-harmat anticípált-mindenütt, valahol vagy a' hegy igen magass nem volt, vagy úgy nem tselekedtek, mint Solymoson Mélt. Oberster Bartsai Úr. Ez a' sokat láttott Úr, vévén észre, hogy az idő hideget akar szállójére küldeni — tüzet állított ki annak eleibe. Az alját, és a' barázdáit szőlőinek, bizonyos messzeségre valami száraz ganéval meg-hordattatván, és azt meg-gyújtatván, meleg és vastag füstöt gerjesztetett. Az a füst a' vastag levegőben igen fel nem mehetvén, el-terjedett, és bé borította a' szöblt, melyből természet szerint annak kellett következni, hogy se a' füstön aloll, se azon fellyül a' párázatok vagy meg nem fagyhattanak — vagy meg-fagyva se árthattanak. Ezt, az a' nagy érdemű mezei gazdaság tannító Professor T. P. Mitterpacher Úr is így tanította a' Pesti Universitásban, mikor a' maga tanítványai előtt a' Szöllővel való gazdálkodás módgyát magyarázza. Egy jó Szöllős gazda, jól tudgya merről szokott az a' szél fúni, a' mely azon a' vidéken a' késő ártalmas hideggel együtt szokott járnai, és a szöllőnek arra az oldalára rakja le a' meggyúlytandó ganéjt, a' honnan a' szél a' szőlőre tsaphattya a füstöt. (B. Magyar Merkürins 1795. 642. l.)

344. Bolygó tűz. Rév-Komáromban Jul. 3-dikán a' hővmérő 15 reaum. fokon állván az egész láthatárt lenge felhők borították, az idő lanyha volt, az eső több izben permetezett, de olly parányi szemekben, hogy azt inkább ködésésnek mondhatni. 9 óra tájban estve egy hirtelen fény bánulásra gerjeszte. Ez rakéta alakú futó tűz volt a' levegőben 's tűzlánczképen vonult az alatt lebegő fellegek alatt tiszta fejéren minden zörrenet nélkül délkeletről éjnyugotra. A' látkörnek mintegy felét befutván egy előtte szállongott fellege juta, de még sem oszlék azonnal el, mivel a' szakadozott fellegeken keresztül is villogott még néhány perczig. míg elenyészett. E tünemény mintegy 7—8

lábnyi hosszú tűzfény volt, fejét 3—4 hüvelyknyi átmérőjű lángmassza képezte, az ebből nyúló test mind inkább vékonyult, míg végre rongyadozó félben végződött. Mozgása egyenes irányú 's vonalú vala, sebessége nem nagyobb egy jó készületű rakétáénál. Sz (Hazai 's külföldi Tudósítások 1833. Második füzestendő 58. l.)

345. *Elefánt fog lelet a híres Soproni homok gödörbe.* Ezenn bérczenn (t. i. a Sopronia) találatnak igen szép homok kövek is, mellyek tsigás kanyargásokkal lévén meg tziírázva a természetől, magokra vonják a' természet vizsgáló figyelmetességét. Legnevezetesebb pedig itt az a' szép és egészséges Elefánt fog, mely mintegy egy ölnyire találatott a homok gödörbe. Nyom ez 13 fontot hosszúsága 8. lábnyi 5½ zollnyi, és azt mutatja, hogy a' Sopronyi vidék igen különös figyelmetességet érdemel Geografikus tekintetbe. (Ugyanott 115—116. l.)

346. *A' Gátsi Posztó Fabrika.* Nem kevesen vannak Hazánkban, kik elhitették magokkal, hogy Magyar Országban a' Fabrikák lábra nem kaphatnak. De ezen bal vélekedést leginkább megczáfolhatja a' Gátsi Posztó Fabrika, melly, noha sok viszontagságokkal küzködött, több idegeneknek részszerént tudatlansága, részszerént kártékony ravasztsága miatt; de az álhatatos igyekezet, és több nagy lelkű Hazafiaknak részvétele, és mostani bölts Kormányozása, annyira vitte, hogy a' szomszéd Nemzeteknek, kiknél is az efféle nagyobb Intézetek tsak József Tsászár idejétől fogva jöttek tökéletességre, Fabrika műveivel méltán vetekedhetik. Ugyan-is, mind a gyapjúnak finomsága, mind a szálak vékonysága, mind a' szövésnek tömötsége, kiváltképpen pedig a' színnek tartóssága ezen Fabrika műveit olly kedvessé teheti, hogy minden Hazafi büszkélkedve emlegesse, ha ezen posztókba öltözködik. A mostani Igazgatás arra is különösen tekintett, hogy készítményeit mennél jutalmasabb áron adattassa. Mellyre nézve a' Hazát ezen Fabrika műveire figyelmetessé tenni annyival inkább jónak tartottuk, hogy az illyen Intézetnek haszna, mely a' vevőknek megszorodásából következik, egyenesen az egész Hazára kiterjed; mert a' pénz az Országban marad, és több munkásoknak keresetet, 's így több élelmet nyujt. Azt is megjegyezzük, hogy a' Gátsi Fabrikának posztó művei, valamint egyéb gyapjú készületei is Pesten Stwoboda János Úrnak Bolt-

jában, Nagy Hid Utszán, a' Theátrum Épületében vagon. (Hasznos Multságok 1823. Második füzestendő 113—115. l.)

347. *Ki kezdette az állatok magyar neveit-is felvenni a természettudományba.* Alig lehetett eddig a Magyarok ortza pirulás nélkül azokat a könyveket olvasnia, mellyekben az új tudomány, a Naturalis Historia féle dolgok bőven meg-irattak. Mert a hol az állatok minden Europai, sok Ázsiai és Amerikai nemzeteknek nyelvekenn megvagnak nevezve, ott a Magyar neveknek leg-kissebb nyoma sem találatik. Legelső volt néhai Erxleben Göttingai Professor Uram, a ki ezek közül-is némelyekre szert tehetett. Ki-is, midőn azon könyvét, mellyet Systema regni animalis-nak nevezett, 1777-ben világra bocsátotta volna, az akkor ott mulatozott Magyarokat maga kérte volt reá, hogy avagy tsak a' közönségesebb állatoknak neveket számára fel-jegyezni ne sajnálják. Kérésére azért némelyeket megirtunk néki, a mint könyv nélkül tudhattuk. Az óta mások-is nagyon óhajtottak, hogy lehetne hasonlóképpen többekkel-is könyveket ékesíteniek. Mólnár Apát-Úr e részben-is most jól meg-vetette a fundamentumot, mellyre bár sokan többet építenének! »Zoologicon complexum historiam naturalem animalium« nevezetű könyvében ugyan széllyel sok füveknek, a végén pedig renndel sok állatoknak Magyar nevek ki vannak téve, a mit minden Tudósok kedvesen fognak venni. (M. Hirmondó 1780. 55. l.)

348. *Az első magyar nyelvű Algebra.* Azokhoz fordulván, ama Tudós Magyarokhoz, Hazánkknak Diszeihez, a' kik Anya Nyelvöknek gyarodásán, szépülésén, telylyes lelkökből örülnek: tudom, kedvesen veszik mai hirlésemet. A' Betű szám vetés az a' babonás szer, mellynek számozásával a' természetnek tsoda titkos törvényeire egészen bé hat az észszel földet, tengert, poklot, eget, nyugtalanul össze járkáló ember, az az áldott Algebra: bátor szövevényes állapot magában, és tulajdonul maga nyelvén magával eszmélkedő rejtek mélység: ihol Pesten immár olly telylyes Magyaron nyomtatódik, hogy semmi idegen szót nem költsönöz más Nemzettől. Attól a' Tudós férfútól, a' ki ennek olly ditső Szerzője, valójában várhatni is olly tökéletes munkát. E' mikéut, 's mennyire birja a' Magyarásgot, eléggé mutatták már költeményes Írásai: a' Troja Veszedelme; az Uliaszszes' Bujdosási.

Tudod már, kit mondok: Dugonits András az, Budán a' Királyi Oskola Mindenesség-benn a' Tudákosságnak Tanítója. (U. o. 1784. 63. l.)

349. *Magyarországnak első magyar nyelvű térképe.* Magyar és Erdély ország térképe, ez a kettő tsupa Magyar nevekkel-is már meg-vagyon. Erdélynek igen gyönyörű képét, nem tudom, ki készítette. Magyar Országét N. Győrben lakozó Nagy András Uramnak köszönhetjük, a ki nem tsak nagy tudományú ember, hanem egyszer s mind jeles réz-metsző-is. (U. o. 1780. 20. l.)

350. *Az első rendszeresebb magyar nyelvű Anatomia és Chirurgia.* Az emberi test külső nyavalyáinak gyógyítására oktató Magyar könyveink eddig-is vóltanak. Én egygyet tudok: mellyet-is néhai Miskoltzi Ferentz Uram, Nagy-Győr városa belső Tanátssának Tagja 1724-benn ugyan ott Manuale Chirurgicum nevenn nyomtattatott. Ebben az emberi testnek egybe-szerkesztett nevezetes részei-is, a mellyekről való értekezés Anatómiának neveztetik, meg-vagnak irva. Ezeket pedig még az előtt Apátzai There János-is, az ő Magyar Encyclopaediájában, idejéhez képest igen szépen elő-adta. De igaz, hogy sem ezek sem egyebek, nintsenek ez időbéli állapothoz és szükséghez alkalmaztatva; bár számba se vegyük azokat a sok babonás vélekedéseket, mellyekkel imitt amott rakva vagnak. Azért igen böltsen tselekedte Rácz Sámuel Doktor Uram, a Budai orvosi Rendnek mostani Dékánja, hogy az említett két rendbéli tudományt, úgy-mint az Anatómiát és Chirugiát a Borbélyoknak kedvékért Magyarúl meg-irta. Ő Kegyelmenek annak-felette, arra az-is szorgáltatott alkalmatosságot, hogy az Univerzitásra esztendőnként tanulás kedvéért felgyülni szokott Borbélyok között kevesen találkoznak, a kik a Deák és Német szókhöz elegendőképpen értenének. Ezeknek kétség kívül nagy könnyebségekre léssen, ha a

tanúlni való dolgokat született nyelvekenn-is olvashatják. (U. o. 1781. évf. 477. l.)

351. *Kővé vált fák.* Kőrmözt-Bányáról más természeti vagy-is természetből idő jártával el-változtatott dolgot irtak, s küldöttek-is Posenba például. Ez előtt edj-néhány héttel az előbb meg-nevezett városhoz edj mért-földnyire lévő Jesztrába nevű erdőnn edj le-omlott hegybenn, kővé vált (meg-kövesedett, petrefacta) darab fákat leltek gyökerestől. Mellyek-is szekérre rakatván, a Királyi kamarára vitettek. Mind a fának, mind a gjökerének edj edj darabját én is láttam, s mondhatom, hogy néhai fa létének nyilván való jelenségeit mutatja. A gjökér tiszta fekete; a fa-darab pedig a bélből való, s annak külömb-külobm színe és erei most-is látszanak. Külömben kő, s a mint szorgos vizsgálás nélkül észre vehettem, mészkő (Lapis calcareus). (Magyar Hirmondó 1780. 697. l.)

352. *Kővé vált (megkövesedett) fák töredékei . . .* talám sehöl olly egészen és annyi sokasággal nem találtattak, mint Rápotonn Hunyad-Vármegyében, ama híres pinczében, mellyet Jó'sika Dániel Báró Úr egészen kőbe vágatott nagy költséggel. Tavaly ott jártombann azt elszemlélvén, minden felé megszámlálhatatlan sokasággal láttam a kövekben a kővé vált, s egész világosságbann gyönyörűségesen tetsző fa leveleket. (M. Hirmondó 1781. évfolyam 149. l.)

353. *Pesti kővé vált hal.* »A Pesti Kőbányában, a' kemény por-kő között igen sűrűen talátnak az apró tsiga házak; sőt a' közelebb mult esztendőben (1824) talátnak öszve lapulva, és kővé válva egy singnyi hosszaságú hal is, mellynek héjai, vagy hal pénzei a' kőbe egészen bevalának nyomva. A' ki a természetnek gazdagságát, 's a' vízi állatok külömbbféle sokaságát, tsudálni akarja, az a' Pesti hegynek köveit vizsgálja meg.« (H. M. 1825. Első félesztendő 404. l.)

Közli LENGYEL BALINT.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.